

színházat és politikai cselekvéseket hajtsak végre? Hogy az etikai létem gyökerét kutassam? Talán ez a világ csupán arra való, hogy szórakoztasson engem: miért ne? De hogyan nyilvánítja ki ezt a szándékát?

V. Színházi tükrök

Bármennyire is lényegesek ezek a belső rendszerek, a dramatikus világok nem csak magukhoz és magukban beszélnek: egymáshoz is szólnak. Hány előadás küld jelzéseket ennek a világnak a belsejéből? Mennyi más dramatikus világ visszhangját sugallja? Hogyan magyarázzák a teatralitás ezen hozzáadott rétegei azt, amit korábban felfedeztél?

VI. A karakter illeszkedik a mintához

Csak most állsz igazán készen arra, hogy a világot benépesítő alakokat tanulmányozd. Minden feltevésnek, amelyet egy karakterrel kapcsolatban teszel, tükröznie kell a világának körülményeit, beleértve a pszichológia működésének módját is az adott világban. Rendkívül érdekes változatokhoz juthatsz el egy karakterre vonatkozó kérdést illetően akkor, ha először a színházi világának sajátosságait vizsgálod. A karakterek csupán annyit *jelentenek*, ahogyan adott körülmények között belaknak bizonyos tereket, végrehajtanak bizonyos cselekvéseket, elérnek bizonyos célokat. A karakterek egy összetett művészi minta alkotóelemei. Először találd meg a mintát!

Figyelem: ne engedd meg magadnak, hogy olyan mintát alkoss, amely kihagyja a „különösségeket”, a talányos, zavarba ejtő eseményeket, tárgyakat, alakokat, vagy jeleneteket, amelyek „nem illenek bele” a mintába! Jusson eszedbe, hogy semmi sem véletlen egy dramatikus világban! *A talány rejtheti a kulcsot.* Tételezd fel, hogy a dramatikus világ teljességgel tudatos, meghatározott, véges! Próbáld olyan beszámolót adni az adott dráma világáról, amely figyelembe veszi e világ minden (látványhoz, hanghoz, időhöz, tónushoz, figurához kapcsolódó) elemének szerepét! Légy alapos és figyelmes, hiszen minden egyes elem úgy mutatkozik meg, mint játékos a játékban! *Légy valaki, aki ráébredt a jelentésre!*

Természetesen számos különböző módon alkothatsz jelentést ebben a világban. Alkosd meg azt annyira átfogó módon, amennyire csak tudod! Még így is sok látnivaló marad.

Fordította: Rosner Krisztina

Semmi

– gondolatok egy regény és belőle készült előadások ürügyén a gyermekszínházról –

Tóth Zsuzsanna

A Semmiről szeretnék írni kicsit. Illetve a Semmi kapcsán valamiről. Ez a Semmi természetesen nem az a „Semmi”, ami nincs, ez nagyon is van. Valamiért több változat is előbukkant, és az utóbbi időben semmi nem fogott meg ennyire, mint ezek a gondolkodások a semmiről...

Félreteszem a szóval való játékot. A legutóbbi Színház-Dráma-Nevelés hétvégén találkoztam egy előadással, ami felkavart. Ez az egyre jobban a figyelem középpontjába kerülő Teleszterion Színházi Műhely (Pápa) produkciója volt, a SEMMI. (Azon a hétvégén egy másik csoport is „használta” a regényt, s mint megtudtam, a Budapest Bábszínház szintén műsorára tűzte az e szerint népszerű írásból készült darabot. Valószínű, hogy a „levegőben” van a téma. (Mint megtudtam, már a nyári, a Magyar Drámapedagógiai Társaság által szervezett Mezítlábas dráma programjában is felbukkant, talán két előadó is foglalkozott vele.)

Számomra nem feltétlenül a mű alapját szolgáltató regény tartalma, tézisei voltak felkavaróak – inkább a szereplő gyerekek, munkájuk, az együttes maga; először mégis a regényt kell vizsgálni.

Azért sem mehetünk el a regény mellett, mert, ahogy fentebb jeleztem, egyre több csoport foglalkozik ezzel a regénnyel, hivatásos színház is, talán nem véletlenül. (Nagyjából ezt már írtad pár sorral feljebb...) A dán író könyvét hazájában először betiltották, utóbb pedig „kötelező” olvasmánnyá tették – ha ugyan valóban van arrafelé általánosan kötelező irodalom –, mindenesetre a váltás figyelmet érdemel. Bevallom, én ezelőtt nem találkoztam vele, és roppant kíváncsi volnék, hogy a csoportvezetők, vagy a gyerekek „fedezték-e” fel. (Jól tájékozott kollegától tudom, hogy előbbi a valószínű, hiszen a Scholar Kiadó nem igazából gyerekeknek adja ki azt a sorozatot, amiben a *Semmi* megjelent. Mint ahogy azt is megtudtam, hogy Magyar Narancs 2011-es világirodalmi sikerlistáján áprilisban a 2-3. helyen volt.)

Janne Teller *Semmi* című műve (fordította Weyer Szilvia) felnőtt szemmel is roppant érdekes filozófiai kérdést boncolgat kamasz-közegben; egyszerre egzisztencialista és nihilista, keresi és tagadja az emberi létezés értelmét és lehetőségeit. Van-e értelme az ember életének? Van-e értelme bármit csinálni? Van-e értelme bárminek? Pontosítok. A kimondott tétel a következő: „*Semminek sincs értelme*”... *Ezért semmit sem érdemes csinálni*”

„*Pierre Anthon aznap hagyta ott az iskolát, amikor rájött, hogy semmit sem érdemes csinálni, ha egyszer amúgy sincs értelme semminek.*

Mi, többiek maradtunk.

Bár a tanárok igyekeztek gyorsan eltüntetni a nyomát – az osztályteremből és a fejünkől egyaránt –, valami azért mégis megmaradt bennünk Pierre Anthonból. Talán ezért történt később minden úgy, ahogy.”

A regény kezdetének sorai sommázzák a kérdést, és előrevetítik a tragédia árnyékát is. Hogy mégsem A Legyek ura-féle fizikai-lelki kegyetlenségekkel találkozunk, az véleményem szerint civilizációs fejlettségünk következménye. Bár, ha jól belegondolok, a hasonlóság kézenfekvő – és lelki, fizikai gyötretésből, megaláztatottságból és félelemből, brutalitásból akad itt is bőven.

A gyerekek – miután társuk kivonult közösségükből, és egy szilvafán hirdeti nihilista filozófiáját – különféleképpen reagálnak, de viszonylag hamar kialakul a közös düh és a közös álláspont; ellenérveket kell felsorakoztatni, be kell bizonyítani Pierre Anthon számára, hogy igenis van értelme – életnek, munkának, szerelemnek, áldozatnak. Valójában közös a félelem, megrémülnek a felvetés igazságától – rossz belegondolni, mi van, ha igaz, és nyilván nehéz kamaszkorban megbarátkozni azzal a gondolattal, hogy hittel vállalt életünkkel valaki ilyen hangosan szembeszegül. Kissé talán a „neki miért szabad ennyire másnak lenni” irigysége is motiválja őket, mikor mindenáron visszahozni, meggyőzni – lerántani szeretnék Pierre Anthont a fáról. Ráadásul pimasz. Oktatja őket. Sőt, kioktatja. Felsőbbséges. És szabad.

Ezért kell mindenáron meggyőzni őt.

Később az áldozat lesz a központi kérdés; mi az, ami annyira fontos, hogy áldozatokat is érdemes hozni érte. S miközben épül a Fontos Dolgok Halma, egyre könyörtelenebbül kényszerítik ki egymásból az értékesnek hitt dolgokat – gyűrűzik a kérdés, mi az, ami valóban fontos? Egy szeretett könyv, egy áhított szandál, a kistesó koporsója, a szüzesség, vagy a test maga?

Lényeges kérdések ezek. Létezésünk igazi kérdései. A gyerekek tétozók, nem tudják, hogy az érzelmeiket hogyan fordítsák át a Halom nyelvére, ragaszkodásaikat, vágyaikat, gondolataikat tehát tárgyiasítani kénytelenek – míg valójában mindenről kiderül, hogy lehet nélküle élni.

A Halom befogadja a dolgokat, egyre épül – lopnak érte, kegyetlenkednek, gyötörnek és gyötörtetnek – miközben a felnőtt világ semmit nem rezonál a jelenségekre. (Vagy legalábbis, ez nem jelentős válasz, alig esik szó a külvilágról.)

A végső áldozat – a felnőttek beavatkozása, majd a kissé deus ex machinaként érkező pénzeső – semmi sem menti meg a résztvevőket a szembenézésről, hogy valójában mi is történt, mit tettek és mit nem. Nem tudjuk meg, kinek van igaza. Keserű szájjal, de a gondolkodás szabadságával dönthetünk, hogy kit ítélünk el. Elítélünk-e valakit? S hogy lehet-e tovább élni, mintha mi sem történt volna...?

Hosszasan beszéltem a könyvről – az előadások, amiket láttam, csak részben követik ilyen szoroson az eseményeket, bár mindegyik beszél az agresszió elszabadulásáról jelenünkben. Az egyik előadás (Kiss Tibor rendezése) inkább csak asszociáció a regényre, fontos és jó kérdésfelvetésekkel teret ad a gyerekek megnyilvánulásainak, reflektív és személyiségfejlesztő előadás, tábori munka eredménye. Tiszteletreméltóan bánik a gyerekekkel, és gondolkodásra készíti őket. A másik, a Teleszterioné – színházi adaptáció (rendező Komáromi Sándor).

A színház, az ő színházuk meggyőzővé és felkavaróvá válik, a gyerekek teljes odaadással belemennek a játékba. Jószerivel az első perctől kezdve. Az előadásnak vannak szépen komponált képei, így vizualitása is izgalmas. Jól használja az emberi hangot – s más eszközöket –, tömör és kifejező az akusztikai élmény. Olykor hátborzongatóan „fizikai”. Tiszta, sallangmentes – mégis pontos és érzelmileg telített minden megszólalás. Jók a felnőttek, akik mintha alig lennének, és mégis – s egy biztos, nem éppen egyértelmű pozitív példaként állnak a gyerekek előtt. Jók az előadás energiái. Minden anyyi, amennyi – mintha a kisé közönyös és letisztult gondolkodási folyamat patikamérlegre tenné az energiákat is. Ugyanakkor semmiképpen nem tárgyilagosan hüvös az előadás – és mindenek dacára, mintha éppen magában a gondolkodásban találna meg a választ – ha ugyan van ilyen –, a Pierre Anthon féle kérdésre.

Mert ennek a szörnyű játéknak a végkicsengése, bármilyen megrázó, valahogy mégis reménykeltő.

A gyerekek előadás után is őszintének, okosnak tűnnek, nagyon szimpatikusak, nyitottak, beszélgetni tudnak a látottakról, magukról, a társadalomról, amiben élnek. Egészen felvillanyoznak, optimistává tesznek.

Néhány nappal később – a sors úgy hozta – láttam egy másik gyerekszínjászó előadást. Mivel kezdő, jó szándékú rendezőről van szó, és lelkesedés sütött a gyerekekből is, nem nevezem meg, mert nem akarom bántani őket. A világ, ami az ő színpadukon megjelent – távol áll az iménti agressziótól – velejéig hamis, hazug volt. A másolat rossz másolata. Hiába ragyogott benne egy-egy gyerek – vidéki, lepukkant szépfűt bonvivánként játszva nem gondolom, hogy bármit is megtanul, akármilyen tehetséges, egy tizenéves. És nem sorolom a kérdésnélküliséget, a szappanoperák és kérész életű celebek karikatúrájának keveredéséből gyúrt papírmásé figurák otrombaságát, a legrosszabb „Kató néni” humor lenyomatát, a használhatatlan térszervezést, a rettenetes jelmezeket, a gondolatatlanságot... Elképesztő volt. Mindez, mint a gyerekek színjátéka. Kérem én, hogy van az, hogy azonos korú gyerekek egy helyütt jó színjászók, az ország más tájain meg nem? Nyilván nem erről van szó. Az egyik csoportvezető (vegyük példának az imént említett Komáromi Sándort, de nyilván még *nagyon sok* hasonló kvalitású, hozzáállású, képzett, épeszű és gyerekekben gondolkodó pedagógust fel tudok sorolni) tud velük mit kezdeni, a másik nem. Mindkét előadás színháznak tartja magát – az egyik belülről az, a másik külsőségei ellenére sem. Az egyik nevel, a másik csak leköti a gyerekek szabadidejét, s hamis illúziókba ringatja a résztvevőket – mert taps nyilván nekik is jut.

Nem sorolom tovább a különbségeket, nyilvánvaló. Tehetségről is szó eshetne, naná, mert ugye az egyik nem csak szereti, de tudja is a színházat (tanult érte, dolgozott érte), s még tehetséget is kapott. De láttam én már olyat, aki kevés „istenáldotta” tehetséggel, ám annál nagyobb akarattal, szorgalommal tisztességes és működő előadásokat hozott létre. Vagyis nem nagyon lehet megúszni munka nélkül. (Manapság ugyan ez a vonzó.) Nyilván dolgozik a negatív példaként említett csoport is, komoly és észrevehető énektanulási folyamat van például a háttérben, de mégis, micsoda szakadék a két előadás között!

Mit kezdünk ezekkel a szélsőségekkel? Hogyan lehet izlésterror nélkül olyan dolgok felé irányítani a figyelmet, amelyek valóban építően hatnak a gyerekekre? Miközben annyira nyilvánvalónak látszik, hogy a drámapedagógia és a színjátszás mint művészeti aktivitás egészen bizonyosan használ a gyermeki személyiségnek.

Egyébként, ha ezt a fent előhozott két szélsőséget tekintem, akkor azt kell mondanom, hogy nem is állunk rosszul. Az egyik oldalon annyi jó előadás van, a másikon nem túl sok *nagyon* rossz. Elgondolkodtató ugyanakkor, hogy miért él meg ez utóbbi mégis? Talán mert nem látszanak. Mert a rosszak, a gyengék, a kevés tudással másoltak nem jelennek meg a fesztiváljainkon. Csak „otthonra” készülnek – szorgalommal és ügyszeretettel tán – de nagyon sokszor öntudatlanul is ártón. Azért ártón, mert úgy egyszerűsítenek le egy nagyon komplex dolgot, a színházat, mintha azt bárki könnyedén művelni képes volna. Olyan ez kicsit, mint a népművészet – az igazi alkotások lélekkel és munkával telítettek, a turistáknak szánt másolatok (ebből sokat eladnak, s hiába *hand made*, ne higgyük el) lélektelenek. (Mint a bélyeggyűjtemény a svéd gyerekversekben. Emlékszünk? „*Bélyeget gyűjtöttem. / Papa hozott egyszer egy kilót. / Azóta nem gyűjtök bélyeget.*” Siv Widerberg)

A körülmények nyilván nem kedveznek annak, hogy elmélyült munkát várjunk el minden színjászó csoportvezetőtől... Többnyire leterhelt és bizonytalan helyzetben lévő, keserű, olykor nem is saját vágyaik szerint pedagógussá lett emberek, akik mindenenk dacára *akarnak* valamit... Ez önmagában igen tiszteletreméltó. De nagyon aktuális végiggondolni, hogy képzés nélkül lehet-e jó színházat csinálni gyerekekkel? (A rendező képzettségére gondolok.)

A hazai gyerekszínjászó csoportok bemutatói igen színes skálán helyezkednek el. Bizonyíték erre a Weöres Sándor országos színjászó találkozó valamennyi fordulója. A kiválóak és az izgalmasak, a jók és a mutatósak mellett kifejezetten tévedésnek minősíthető produkció kevés akadt. Ám a háttérben itt-ott, a fentebb említett negatív példának hozott előadáson túl, felbukkantak idén olyanok is, amelyek ha úgy tetszik, egyfajta ideológiaváltáshoz igazodtak. Előtérbe kerültek olyan témák, amelyek eddig csak nagyon ritkán, vagy szinte soha. (Talán a Szent Erzsébet év kapcsán talákoztam témában hasonlóakkal.) Nagy kár, hogy kevés higgadt hangot hallani ennek a váltásnak megítélésekor. Hogy nincs igazán mód arra, hogy kifejtsük, a különféle szentek életéhez köthető „képmutogató”, „példabeszédes” vagy „élőképserű” előadások miért nem alkalmasak arra, hogy reprezentálják a gyerekszínjátszást. Létjogosultságukat, különösen a hitoktatásban, nem vitathatjuk. Színháztörténeti előzményeik is vannak. Tanításra jók, nevelésre azonban csak átvitt értelemben. Nem a gyerek személyiségéből indul ugyanis ki, hanem egy kánont ismételve, nem belülről kínálja a példával való azonosulás lehetőségét, csak szavakat ad a gyermeki

szájba. Nem szembesít a problémákkal, csak felmutatja azokat. Nem teszi megéltté, csak láthatóvá az eseményeket. Panoptikum. S miközben ezek között akadt egészen gazdag vizualitással, pontos koreográfiával előadott, sőt, jó minőségű élő zenével dúsított előadás, többlet-hozadékot, személyiségfejlesztő eredményt – véleményem szerint – nem hordoz.

Talán éppen a Semmi kapcsán érdemes lenne szakmai beszélgetéseket kezdeményezni az alapokról, arról, hogy hogyan van a színháznak, a színházi nevelésnek értelme. Hogy nem feledkezhetünk meg arról, hogy a gyermeki személyiséget kívánjuk fejleszteni, nem diktátumokkal, nem kötelezően bemagolandó szent0 életek példájával – hanem tapasztalásokkal.

Különösen boldogok lehetünk akkor, amikor a szabad gondolkodás, és nyitottság érvényesül a nevelésben – s ez tükröződik a gyerekek színjátszásában. Ez az, amit mindenáron meg kellene őrizni. Ezért kell ellenérzéseinket megfogalmaznunk, ha játéuk a hamis látszatokra épül. Mert csak így remélhetjük, hogy neveltjeink a színház által megtanulnak valami nagyon fontosat magukról, a világról, a közösségről, amiben élnek. Így bizonyosan nő legalább a tolerancia-szintjük, merthogy átélhetővé, átgondolhatóvá válik a világ számukra...

Meg kell tehát ismertetnünk őket a keresés reménytelenségével is, hogy válaszokat adhassanak, ha elhangzanak Pierre Anthon mondatai a szilvafa tetejéről:

„Pár éven belül mindannyian halottak vagytok, semmik, akiket elfelejtenek. Úgyhogy ennyi erővel már most is elkezdhettek gyakorolni, milyen is az.”

Nem a Fontos Dolgok Halmát kell megalkotnunk, de el kell gondolkodni azon, mit, miért és hogyan érdemes csinálnunk. Hogy válaszokat találjunk, ha vannak...

Tanuljunk ünnepelni!

Dolmány Mária

Számos forrás, számos tanulmány foglalkozik az ünneppel, az ünnepléssel, köztük e periodika 9. száma³ Trencsényi tanár úr előadása nyomán. Én magam 2009-ben a Spárta dráma módszertani rendezvény egyik műhelyén foglalkoztam a témával *Tanuljunk ünnepelni! – a drámaóra mint a hétköznapjaink ünnepeivel, ünnepeink rítusaival való ismerkedés/foglalkozás egyik lehetséges formája* címmel.

Márai szerint: „Ha az ünnep elérkezik az életedben, akkor ünnepelj egészen... Mindenek fölött legyen benne valami a régi rendtartásból, a hetedik napból, a megszakításból, a teljes kikapcsolásból, legyen benne áhítat és föltétlenség! Az ünnep az élet rangja, felsőbb értelme. Készülj föl rá testben és lélekben! S nemcsak a naptárnak van piros betűs napja. Az élet elhoz másféle, láthatatlan ünnepeket is. Ilyenkor felejts el mindent, figyelj az ünnepre!”

De vajon tudjuk-e mik is a régi rendtartások, mi a hetedik nap? Tudunk-e megszakítani, kikapcsolni? Képesek vagyunk-e az áhítatra? Hogyan lehet mindezt felkészülni? Hol tanítják ezt meg a számunkra?

Trencsényi tanár úr, előadásának végén teszi fel megválaszolatlan kérdésként: „hová lesznek az utóbbi húsz év ünnepformáló pedagógiai, közművelődési törekvései?”, majd megemlíti jó néhányat, drámás körökből, az akkori elmúlt húsz évből. Azóta már lassacskán újabb húsz eltelik, de a kérdés ma is ugyanígy igaz.

Iskoláink életnek, napjainknak állandó szervezői az ünnepek. De miféle ünnepek? Mi is az ünnep valójában?

A természetközeli falusi világban az életet a hétköznapok és az ünnepek váltakozása szervezte. Formájuk és tartalmuk rendjét hosszú évszázadok alatt rögzült, íratlan szabályok határozták meg. E rendben az is értelmesnek bizonyult, aminek eredetét, célját már senki sem tudta pontosan felidézni. A természet változásai, ciklikussága, az idő múlása, az emberi élet múlásával való párhuzama alakították az ünnepeket olyanná, amilyenek voltak. Az ünnep mindenki számára átélhető és érzékelhető ritmust adott az életnek.

„A régi kultúrák emberei olyan szilárd pontokat rögzítettek az idő megállíthatatlan folyamában, amelyekkel jelölhették a hónapok és az évek körforgását, megalkothatták időszámításukat, s így rendezhették az életüket is. E szilárd napok többnyire a természethez vagy a történelemhez kapcsolódtak... Az ünnep

³ Trencsényi László: Az ünnepek és a pedagógiai reformok. DPM, 1995. 1. szám